

ODV-GROEP HILVERSUM
Secret. Heuvellaan 11 Hilversum. Tel. 02150 - 10481

f 1,50

Hilversum 4 januari 1971

Goeden avond vrienden,

Er zijn blijkbaar mensen die denken: De vader, de zoon, de geest, dat is toch een familiezaak, daar hebben we geen interesse meer in. Maar voor ons is het een serieus onderwerp. Wat ik er over zeg, dat weet U, is naar mijn beste weten en mening juist, maar denkt U alsjeblieft zelf na, want wij sprekers van deze groep zijn nu eenmaal niet alwetend of onfeilbaar, dus het is wel belangrijk, dat U Uw eigen oordeel velt. En nu dus het onderwerp,

VADER, ZOON en HEILIGE GEEST

ofwel de Drievuldigheid, is dat eigenlijk een schijnbeeld, is het een voorstelling van het een af ander, hoe komen we er aan. En dan moet ik beginnen met te stellen, dat het denkbeeld van een drievuldigheid eigenlijk in de oudheid veel voorkomt. We kennen zeer vele zeventallen van goden, meestal aan de planeten ontleend, daarnaast kennen we ook vaak een drie-eenheid en de drie-eenheid schijnt te bestaan uit: de Zon de maan en de Aarde. Dat is o.a. in Ur, Uruk, die kanten uit, het geval geweest en we zouden dus aan kunnen nemen, dat een denkbeeld omtrent een mogelijke drievuldigheid, met de aaltsvaders eigenlijk al mee is gekomen en dus zo onbewust is binnengeslopen in het Judaïsme we vinden daarnaast ook een andere vorm van drie-eenheid, waarbij volgens mij de voorstelling van éénheid belangrijk is. U kent waarschijnlijk allen de minhoe voorstelling en in die Hindoevoorstelling vinden we dan op één beeld een aantal aangezichten. Meestal zijn dat er drie, nl. van Brahma, Shiva en Vishnu Hier is eigenlijk de kwestie van de Al-Schepper, dus de vormgever, de instandhouder en de vernietiger samengebracht tot een eenheid, maar gelijktijdig vertonen ze verschillende aangezichten en de mens ziet God vanuit het standpunt waarin hijzelf dus die God waarneemt, of dat nu vorming is of vernietiging of instandhouding. Zó gezien is er dus wel enige reden voor om een drie-eenheid te hanteren. de heidnen, - althans, dat zeggen de Christenen tegen deze mensen- ik vraag me altijd af, wie de grootste heidnen zijn, maar dat kun je moeilijk uitmaken - de heidnen dus hebben een drie-eenheid wel degelijk gekend, ze hebben daarnaast een hele serie gekend van goden. Die vinden we terug ook weer in het mystiek Judaïsme, later in de Kabbala, waarin dus over de zeven tronen, de zeven heerschappijen, de zeven koren wordt gesproken. Een denkbeeld van een God, die misschien wel één is, maar die door de mens niet als eenheid kan worden beleefd. Wil je daar verder op doorgaan, dan moet je je m.i. toch gaan richten naar de geheimleren, de esoterie. Want ook daar vinden we verschillende voorbeelden ten aanzien van die drie-eenheid, die interessant zijn. We kennen b.v. een oude voorstelling, ik meen stammend uit een laat-egyptische geheime leer, in Griekenland nog enigszins verder uitgewerkt en nu deel uitmakende van bepaalde Rozenkruisers enkreuzerleringen. Daarin wordt dit gesteld:

God zelf is de levende kracht, beperkt in zichzelf, dat is de enige werkelijkheid. Daaromheen vinden we een begrenzing, die begrenzing noemen we "de Maagd" - maar je zoudt het hier ook de "Zoon" kunnen noemen - en deze maakt het mogelijk, dat er buiten de spiegelwereld ontspaat, waarin de oervormen zijn. Het contact tussen de goddelijke werkelijkheid en de schijnwereld van de oervormen wordt wederom door een afschaduwing of een emanatie van de goddelijke werking veroorzaakt en deze zouden we dan gevoegelijk - denk ik - Geest, de heilige geest kunnen noemen. Hier wordt in ieder geval een beeld gegeven, waarbij duidelijk wordt, dat de functies van een ergens bestaan-de oneindigheid of wezen invloed kunnen hebben op de beleving, die wij hebben en dat de aspecten daarvan en voor de mens dus een zekere nadruk kunnen krijgen. Een zodanig differente nadruk zelfs, dat het moeilijk is je voor te stellen, dat je met één en hetzelfde vermogen te maken hebt.

Dan ga je je eens afvragen: wat moeten we dan doen met de christelijke voorstelling. Want vergeet één ding niet: in het Christendom is de drieëenheid niet een werkelijk leerstuk in het begin. De drieëenheid - of de Drievuldigheid - krijgt in het Christendom eigenlijk pas bijzondere nadruk zo in de jaren 800-900. dus in de tijd van de Martel's, de Rooms-Koningen, zou ik haast willen zeggen. de Christelijke keizers. In de tijd van Byzantium wordt hierover nog niet nadrukkelijk gesproken. De oorspronkelijke christenen kennen de Vader als de voortbrengende kracht en daaruit komt Jezus, de Zoon en de Zoon is één met de Vader, maar verschijnt op aarde en is dus in zijn verschijning menselijk en daardoor ook als mens te benaderen. De kracht Gods, kenbaar geworden op aarde is de Zoon. En daarnaast blijkt dus die God gaven te schenken aan de mensen, niet alleen aan Jezus, die wonderen doet, maar ook aan zovelen van de apostelen en zovelen van de gemeenschappen. En wanneer men daar profeteert - want vele van de oude christelijke diensten hadden iets van een séance, dan sprak men de taal der engelen, die werd dan wel door een oudste geïnterpreteerd - dan moet je zeggen, ja, dat was dan de Geest, Gods geest werkzaam in de mens, de profetie en eventueel de genezing.

En ja, haast onwillekeurig maak ik dan weer een vergelijk. Wat het werk van de Heilige Geest wordt genoemd in die dagen, die dus niet wordt gezien als een bijzondere persoonlijkheid, maar eerder als een bijzondere werking, dat lijkt een klein beetje op de verschijnselen, die we krijgen bij de demonen-bezwinging zoals die in Tibet tot voor - zeg - vijftien jaren er was. Want daar kende men ook dergelijke bijeenkomsten, tot zelfs met een broedermaaltijd, die de Agape nabij komt en een gezamenlijk bidden, waarbij ook een persoon of soms meerdere personen bezeten worden door profeterende geesten en het een en ander vertellen over de toekomst, de mensen waarschuwen en soms zelfs als demonen zich openbaren en dan bedwongen kunnen worden. Dat verschijnsel speelt in vroege kerken een grote rol. En je zou dus kunnen zeggen: ja, het denkbeeld van drieëenheid als verschillende verschijningsvormen van God, van de éne God, dat is acceptabel. Maar ja, de moeilijkheid hierbij is, dat we te maken krijgen met - het gaat eigenlijk nou zeg maar van 708 ik meen dat het werkelijk jaar 753 is geweest - waarin we dus reeds een soort arabische denkwijze ontmoeten, die bedoeld was om een ontmaskering van afgoden tot stand te brengen. we hebben in die tijd vele arabische geleerden en wijsgeren en in die zelfde steden leven ook joodse filosofen en leeraren. Want tussen de Joden en de Moren, zoals het toen heette, was eigenlijk niet zo'n ontzettend groot verschil, ze werden geduld, ze werden geaccepteerd en in vele gevallen waren ze ook geïntegreerd in de gemeenschap. Deze mensen grijpen nu weer terug naar de aangezichten van God, en dat is geloof ik ook voor de arabieren moeilijk te verwerken geweest.

De gezichten van God vinden we terug in verschillende namen. We spreken over Jahwe, Jehova en Adonai, drie verschillende facetten van de éne God. Oorspronkelijk waren het drie verschillende goden, maar in de tijd, dat Mozes het volk verenigt in een éengodendom, worden deze afzonderlijke goden tot namen voor één en dezelfde god. Een verschijnsel, dat we ook in Egypte zien. Daar zien we dus ook Ammon en Ré b.v. samenvloeien tot Ammon'Re, één godheid, maar eigenlijk toch wel weer met verschillende verschijningsvormen. En Osiris is daar dan ook weer bij als een verschijnsel, dat uit Ammon-Re voortvloeit. Kortom, de drievuldigheid, die daar wordt opgebouwd, wordt door de arabieren verwerkt als een diagram. Zij zijn het, ~~die~~ met hun voorkeur waarschijnlijk voor bepaalde mathematische concepten, die de driehoek introduceren, die zelfs nu nog in vele groepen als hét symbool van de drieëenheid geldt. Deze gelijkzijdige driehoek echter is nog steeds een éénheid, totdat bepaalde grieksche en italiaanse denkers zich er mee gaan bemoeien.

Deze mensen zijn dus eigenlijk langzaam maar zeker in een alchemistische richting gedrongen, ook al spreekt men dus niet van alchemie. Maar ja, alchemie is ook weer een arabische term. Maar deze mensen hadden dus tradities voortgezet, die onder meer uit Egypte stammen en uit Cyprus. Ze hadden dat ondergebracht in het christendom en er zijn een heel groot aantal, zeg maar, interessante mensen, die allehand van die stellingen verkondigen. Een daarvan noemt zich zelfs Maria de Jodin en dat is tussen twee haakjes ~~magisch~~ de dame, aan wie U nog steeds het "au bain marie" koken te danekn hebt, want zij beschrijft in haar werken het proces als dé methode om zekere mengsels tot homogeniteit te brengen zonder dat daar verbrandingsverschijnselen bij optreden.

Iets wat je misschien nu ook nog zou kunnen doen met de pap en met de pudding. Goed, deze denkwijze dus van de Grieken is gericht op het "verdelen". Alchemie is in feite het "verdelen" van de waarden, omdat je door de "menging" van waarden gewenste nieuwe producten kunt krijgen. En wanneer dit nu samenkomt met die uit dit - zeg maar - arabische rijk overkomende denkwijzen, de vroege kabbalistiek, die later vorm zal krijgen - rond 1100 eigenlijk in het noorden van Spanje - dan begrijpt U wel, dat er een vervreemdingseffect ontstaat. Een vervreemdingseffect, doordat je probeert, die drieëenheid onder te brengen in de alchemistische zienswijze, dus van ~~afzonderlijk~~ ^{deelbaar} afzonderlijk. En zo ontstaat al heel snel - en we kunnen daar in de kunst bepaalde spiegelingen van zien - het denkbeeld van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest als drie afzonderlijke wezens. Vanaf dat ogenblik heeft men eigenlijk die voorstelling gehandhaafd totdat met de komst van de fransche revolutie denkers zich daar wat mee bezig zijn gaan houden en dat schijnt de grote sport geweest te zijn voor de Theologen. In de Theologie komt die belangstelling dan weer op en gaat men dus nadenken over de vraag, of die Drievuldigheid nu eigenlijk wel drie is, en wat daar eigenlijk mee gedaan moet worden.

Tot zover de ontwikkelingen, want als ik de laatste ontwikkelingen in de nederlandse kerkprovincie daar bij moet halen, dan krijgt niet slechts Paus Paulus een beroerte, maar dan krijgt U allen een aanval van verwarring. Er is nl. zeer veel verwarring op allehand terrein, ook theologisch. Laten we stellen De Drievuldigheid is historisch gezien de uitdrukking van de verschillende facetten, die er bestaan in de openbaring van de godheid of, als we het anders willen stellen, in de wijze, waarop het onbekende zich aan de mensen pleegt te vertonen. Dat is acceptabel. In dit geval is inderdaad die Drievuldigheid een mythos, maar ze is tegelijkertijd een rationalisatie, waardoor de mens een éngodendom kan bewaren. En ik meen, dat dat zonder meer moet worden aanvaard. Het is niet erg reëel, het is niet erg edel, maar goed, als je een geloof bekijkt, dan vraag je je wel eens meer af, waarom die mensen eigenlijk zich met al die geloofswaarden, die voorstellingen bezighouden, terwijl ze zo weinig aan de praktijk doen. Misschien is dat wel fout van mij, misschien is de praktijk niet belangrijk, ik wil daar niet over vechten.

nu komen we dus naar mijn eigen visie toe. Die visie is al heel eenvoudig. Ik geloof in een God. Ik kan die God niet omschrijven. Ik neem aan, dat alles daar op de een of andere manier in bestaat of ~~uit~~ ^{uitvoert} komt. Dat is een aannemen, ik kan dat niet bewijzen. Ik geloof, dat die God zich op verschillende manieren kenbaar maakt, omdat we allemaal ergens deel van Hem zijn. Er is geloof ik geen onderscheid te maken tussen een wereld, een stijl, een mens, een boom een beestje, ik geloof dat al die dingen ergens, wanneer je gelooft in een scheppende en instandhoudende godheid, een deel van die godheid uitmaken. En dan kan die God dus door al die dingen spreken. wij zijn niet geneigd om onszelf te zien als een deel van de godheid, we beschouwen ons als afzonderlijke wezens. Ik neem aan, dat de meeste dingen in de schepping, die kunnen denken, een verschil maken tussen ik en niet-ik. Daarmee zichzelf ook tot een afzonderlijk geheel bombardierend. Als die God werkt door middel van mij dan kan hij dat doen zó, dat ik mij niet bewust ben, van hetgeen er geschiedt. Dan zie ik alleen de resultaten en ik kan die beschouwen als een ingrijpen van de Vader. Het kan zijn, dat ik iets beseft van die godheid, wat in mijn menselijk bestaan ligt. Of in mijn bestaan als geest, wat dat betreft. Op dat moment wordt ik met de menselijkheid in het goddelijke geconfronteert. ik meen, dat we dat de Zoon mogen noemen, omdat het voor ons de uitdrukking op ons eigen niveau is van de oneindigheid, waarvan we deel zijn. Daarnaast krijgen we dan nog verschijnselen, waar we eigenlijk niet goed raad mee weten, noem het inspiratie noem het begaafdheid, probeer het maar psychologisch te verklaren of psychologisch te ontleden, je word toch geconfronteerd met de vreemde gebeurtenissen en ontwikkelingen, die van binnen uit op schijnen te rijzen en waarmee je eigenlijk geen weg weet. En dat zou ik nou de Heilige Geest willen noemen. De kracht, die ons stuwt, misschien is het ons onderbewustzijn soms, misschien is het soms alleen maar traditie, die ergens genetisch, door vele geslachten heen is vastgelegd en zo in het denken van de mensen steeds weer oprijst. Maar voor ons is het het onbenaderbare, het wonderlijke, dat van buiten af komt en dan noemen we dat, de Heilige Geest. We noemen het, niét: het is.

Ik geloof niet in een Drievuldigheid als een realiteit. Ik geloof niet in een God, die als een soort amoëbe zich deelt, totdat er drie delen zijn en dan verdere verdeling stopzet. En dan zegt: Kijk, hier ben ik: drie, uit één voortgekomen, maar toch drie. Ik kan dan meevoelen met het brahmaanse denken dat zegt: Wanneer het ogenblik komt, dat de dag van Brahma voorbij is, dan vlieden alle lichten en sterren terug en alles dooft. En ziet, er blijft alleen de onbekende adem en deze, weer uigaande, beroert een deel, dat zich van zichzelf nog bewust is gebleven. En ziet, Uit Brahman wordt Brahma herboren. ~~Ik kan er zo echt mee meevoelen.~~ Misschien dat ons denkbeeld van God, onze goden en onze drievuldigheden dan wel ergens bestaan of bestaan hebben maar dan zijn toch zeker niet de essentie van God, van DE werkelijke kracht, waaruit het Al is opgebouwd. Noem die god energie, noem hem besef, noem hem meerdimensionaal onbepaald wezen of eerste oorzaak, ik geloof niet, dat het veel verschil maakt. De naam, die wij aan God geven, is altijd een weerspiegeling van ons denken, niet van het wezen van de Oneindige. En daarmee heb ik mijn eigen denken ook al weer meteen gestipuleerd door te zeggen: het is de Oneindige. Zo denk ik er over.

Maar als je die God wil gaan delen, als je die in stukjes wil gaan hakken, als je elke functie een afzonderlijke persoonlijkheid gaat geven, dan begrijp ik niet, waarom je stil moet staan bij drie. Waarom dan juist drie? Misschien omdat het een heilig getal is. En drie was allang een heilig getal vóór er over een drievuldigheid werd gesproken, zoals ook zeven en negen heilige getallen zijn geweest. En ik geloof eerder, dat je dan moet zeggen: Of we delen die God, in elke verschillende functie geven we hem een nieuwe naam - en dan krijgen we dus wel een heel uitgebreid pantheon, een soort godenwereld, verdeeld tot het alleruiterste, zoals je dat in enkele leren tegenkomt, - of je zegt: nee, al die dingen zijn één en het zelfde en ik kan ten hoogste een functie benoemen, maar nooit een ~~?~~, omdat er maar één ondeelbare kracht is. Ik weet, dat een dergelijke kracht niet beschouwd mag worden als direct drie afzonderlijke persoonlijkheden of als één wezen, of als een oneindig aantal persoonlijkheden, want de mogelijkheden zijn, vanuit ons standpunt bekeken, oneindig.

Zo zeg ik dus: Neen, de drievuldigheid is geen werkelijkheid, ze is een middel tot hanteren. Een middel tot hanteren om het God een beetje dichterbij te brengen. Zoals we - geloof ik - het beeld van ~~Christus~~ Jezus als de Christus eveneens hanteren om God een beetje dichterbij te brengen. Zoals we het begrip "Vader" gebruiken, om ons een beetje zekerder te weten, geborgener te weten in die godheid en niet geconfronteerd te worden met een wetmatigheid, die geen genade kent. Ik geloof, dat ~~je ook~~ ^{door} ~~daar~~ de geest alleen maar spreekt omdat je een naam moet hebben voor de vele naamloze en onbekende waarden, die uit je eigen wezen kunnen opwellen, of die je plotseling in anderen tot ~~uit~~ ^{werk-} ~~uit~~ ^{werking} ziet komen. En ik geloof niet, dat je terecht moogt zeggen: dit zijn persoonlijkheden. Het zijn maar namen.

Daarmee heb ik eigenlijk het voornaamste al gezegd. Nu zult U wel begrijpen, dat het eigenlijk een beetje moeilijk is, om over deze dingen te spreken. De mensen hebben zich een systeem aangemeten, een systeem, waarbij ze zeggen: God is zó, of is zó of is zus. Er zijn mensen geweest, die de schoppende godheid vrouwelijk zagen, deze godheid báárt dan de wereld. Er zijn mensen geweest, die hem mannelijk hebben gezien, de christenen hebben dat ook een heel lange tijd gedaan. Er zijn mensen, die God eigenlijk een beetje meer onzijdig maken, of alzijdig, een soort perfecte hermaphrodiet, maar dan uitgedrukt in oneindige termen. Wanneer we God benoemen is dat eigenlijk, ik geloof, een brutaliteit. Kan een mens precies weten, wat God wil? Een mens kan een inspiratie hebben, inderdaad. Hij kan het gevoel hebben, dat dit of dat juist is. Maar weet hij, of dat altijd juist zal zijn? Weet hij, of dit God is, of dat het alleen maar iets is, wat werkt in hemzelf? Weet hij, of dit gelden zal voor alle mensen, of dat het alleen maar voor hemzelf een herorientatie is in dat vreemde bestaan, waarin hij toch probeert, zichzelf te rechtvaardigen? Ik geloof, dat het maar een grote brutaliteit is om te zeggen: Ja God wil, God wil, dat we dit of dat we dát doen. De Heilige Geest inspireert! Ja, dat kan. Maar zijn, dat kan niet waar zijn. Als je b.v. je afvraagt - even iets uitzoeken, wacht even, ja ik weet al weer wat - de keuze van een zekere Simonis tot bisschop van Rotterdam, juist dank U - het schijnt sommigen van U al beroerd te hebben - wanneer we dat dus bezien en we kijken, hoe het Vaticaan dat heeft

gedaan, dan geloof ik niet, dat de Heilige Geest heeft gezegd: die Simonis moet bisschop worden. Maar ik geloof, dat dat gewoon een kwestie is van politiek. En wanneer dat het geval is, dan moet U mij niet kwalijk nemen, dat ik me ook afvraag, of zo'n zendbrief van de Paus, Humanae Vita b.v. nou het werk is van de Heilige Geest of dat het een soort oekase is, een soort troonrede, voorgelezen door de Paus en opgesteld door een hele hoop kardinalen, die zichzelf beschouwen als de macht van een - ja, zeg maar geestelijke natie. Nee, ik geloof, dat je dan werkelijk moet zeggen, die Heilige Geest, daar merk je niet zo veel van. Het is natuurlijk leuk om te vertellen, dat die Heilige geest zal komen, maar ik geloof, dat je als mens en ook als geest toch wel de eis moogt stellen, dat wanneer dit gezegd wordt, dat er éinig bewijs wordt geleverd. Dat bewijs is er. Ik kan plagiaat gaan plegen op het ogenblik bij een collega van mij, die met Kerstmis heeft gesproken over Jezus. Kijk eens er wordt heel veel verteld. De Kindermoord in Bethlehem b.v. Als de jaartallen die men geeft over het kind Jezus, inderdaad juist zijn, nou dan kan het nooit gebeurd zijn door Herodes, want Herodes was al dood, ruim vier jaar. En zo kun je verder gaan. Dan kun je je af gaan vragen, of al die vrome verhalen, over die herders op de velden, of die wel juist zijn. Of die geschiedenis van die wonderbaarlijke ster, die stil bleef staan, of dat nou wel helemaal kan kloppen. En als je dan die dingen nagaat, dan zeg je, ja goed, je kunt het geloven, maar redelijk is er maar heel weinig grond om de juistheid van die verhalen te onderstrepen. Je kunt eenvoudig zeggen, ja't zijn verhalen. Men heeft geprobeerd iets aan te tonen waarschijnlijk, maar er wordt zelfs niet aangetoond, dat Jezus werkelijk de zoon van God is. Dat moet je maar geloven. Trouwens, Jezus zelf doet het niet, hij spreekt van zichzelf als de zoon des mensen, niet als de zoon van God. En wanneer je zo hoort over God de Vader, dan zou je zeggen, ja er zijn een hele hoop mensen, die ergens in zijn broekzak zitten, die zo af en toe eens naar buiten kijken en dan als de bliksem naar de preekstoel rennen om duidelijk te maken met het woord in de hand, wat die God de vader dan wel is en wil. En, alweer: waar blijven de bewijzen?

Laten we eerlijk zijn. Ik geloof aan God. Ik voel, dat er een God is. Maar ik kan geen bewijs leveren, dat er een God is. Met welk recht kan ik eisen, van een ander, dat hij dat als wáár accepteert? 't Is maar een vraag. Ieder mens moet geloven, zoals hij dat innerlijk juist voelt. Dat ben ik eens met iedereen, die over godsdienst spreekt. Maar ik geloof niet, dat er iets is, dat juist is dan het andere. Ik geloof, dat er alleen een relatie is, die de mens in zichzelf vindt met het Onbekende. En daar blijft het bij. En dat we dat nu aankleden met rituelen, of we dat doen in het Latijn, in het Nederlands of dat op een andere manier doen, ik geloof niet, dat er iets verandert. Er wordt geen bewijs geleverd, zomin als mijn spreken door dit medium een bewijs is, dat de geest bestaat. Het is het ten hoogste voor U, wanneer U a priori de mogelijkheid aanneemt.

Je kunt persoonlijk wel eens iets beleven, waardoor je zegt: ja, hierdoor is voor mij het bestaan van God, of van de Geest of een ingrijpen van de Heilige Geest, of de goddelijkheid van de zoon bewezen. Dat is persoonlijk. En toch gaan de mensen zich bezighouden met die wonderlijke vraagstukken van de Drievuldigheid, die gaan je precies vertellen, hoe het is. Het is natuurlijk leuk om te vertellen, dat de Heilige Geest voortdurend neerdaalt in de gedaante van een duif, dan kun je Heilige Geest gaan voeren. Nou, neem dan de realiteit er bij. Of is het alleen maar iets, dat men meent, omdat het een symbool is? Die duif was misschien alleen maar een symbool. Maar dan vinden we die legende ook verder terug, denk eens aan Noach en de ark. Hij zendt een duif uit en die duif komt terug met een palmtak. De palmtak was toen in die oude tijd, zoals het nu vaak nog is, een teken van vrede, van aanvaarden. Dus dat is ook waarschijnlijk symboliek. En wanneer we dan zeggen: ja goed, die duif heeft eens God's boodschap gebracht aan een zich vernieuwende mensheid - nemen we even aan, dat die zondvloed helemaal reëel is - dan kunnen we zeggen: nou ja, goed, dan zal die Heilige Geest in de gedaante van een duif, zou het symbool van een duif, een grote betekenis gehad hebben. Maar dat wil helemaal nog niet zeggen, dat dat te hanteren is, dat is alleen maar symboliek. Maar op dezelfde manier is alles symboliek. Waarom b.v. - 't is maar een vraag - stellen sommige mensen zich de Heilige Geest graag voor, als een wezen, dat voortdurend bezig is om mensen te veranderen? Ik zou zeggen: als God dat wil, dan heeft hij toch maar erg geknoeid met zijn schepping. Als we dat eerste scheppingsverhaal

accepteren, dan staat er nietwaar: Op de zevende dag zag God het werk zijner handen en hij zag, dat het goed was en hij rustte ten zevende dage. Dus: God zag, dat het goed was. En dan heeft hij ook geen Heilige Geest meer nodig, om de zaak voortdurend te veranderen. Dan is het hele verhaal van het misgaan van die schepping, want dat is het uiteindelijk - via Adam en Eva - ook alleen maar een legende, iets wat je gebruikt om iets te verklaren.

Misschien, misschien heeft de mens wel behoefte aan een menselijke God. En ik geloof niet, dat een kosmische god menselijk is. God, zoals ik hem zie, is overal. Hij is in alle dingen, hij heeft geen ogen en geen oren nodig. Een groot oog in een driehoek, de Alziende Godheid vertegenwoordigende, is voor mij een symbooltje, dat helemaal niets zegt en als men mij vertelt: God ziet alles, dan vindt ik dat dwaas. Wanneer men zegt: God IS alles en weet en schikt zo alles, dan zou ik zeggen ja.

Misschien vindt U het een beetje gebazel, maar je moet ergens geloof ik proberen reëel te zijn. En juist, wanneer je komt te staan tegenover dingen, die voor een mens én voor een geest zo erg belangrijk zijn, als een God, voor een drievuldigheid, dan moet je meen ik uitgaan, van wat je bent. Niet van hetgeen je graag zoudt zien of veronderstellen. De ellende, die we daar soms mee hebben met de mens, die overgegaan is, is ontstellend. Ik weet, dat er mensen zijn, die goed gelooft hebben en die toch in het duister vluchten, alleen omdat hun visie op God of op het leven in het hiernamaals kennelijk niet juist is. Ik geloof, dat we eerst eens terug moeten naar de feiten. En als we met die feiten beginnen, dan zeggen we: Zo er een God is, is hij niet algemeen voortdurend kenbaar. Hij kan voor een enkeling of op een enkel moment kenbaar worden, maar zelfs dan kunnen we nog niet definiëren wat er eigenlijk is. 't Is alleen maar een verschijnsel. Dat die God in vele factoren zou moeten worden verdeeld, om zó de mens het mogelijk te maken, hem te benoemen, is dwaasheid. De mens, die door het benoemen van goden probeert, zijn eigen onbegrip voor het leven, het verschijnsel van het leven, te verbergen, is m.i. eerder dwaas dan iemand, die naar waarheid zoekt. Wanneer je zoekt als mens of als geest naar de werkelijkheid, dan moet je zeggen: ik weet niets. Ik weet zelfs niet zeker, of de Zoon des Mensen God was. Ik wil er bij zeggen, van ons geestelijk uit gezien, - je kunt dus in de tijd wel terugonderzoeken soms - dan ziet het er meer naar uit, dat Jezus een mens was, die op een gegeven ogenblik met een hoger wezen, een hogere kracht in harmonie was, en die daardoor o.i. terecht als Christus kan worden aangesproken. Noem het: de goddelijke Liefde. Maar dat is vanuit óns standpunt, vanuit Uw standpunt weet ik niets.

En als je dan verder gaat kijken, wat die God allemaal voor geboden geeft, wat hij allemaal voor invloed uitoefent, wat hij in sacramenten zou moeten betekenen, dan, beste vrienden, dan vrees ik, dat we terugvallen ergens in de richting van de primitieve magie, tenzij we beseffen, dat we hier symbolen hanteren, die niet bestemd zijn voor een wereld en geen werkelijkheid betekenen in die wereld, maar die ten hoogste in ónszelf een bepaalde ontvankelijkheid een bepaald besef of zelfs maar een gevoel van zekerheid en tevredenheid tot stand kunnen brengen. Alleen wanneer we dat zeggen, zijn we reëel. Dat betekent dat ik in dit onderwerp móet herhalen: de Heilige Geest is een fictie, een symbool, een menselijk geschapen denkbeeld, dat van vór vóór de christelijke dagen stamt, dat al bestond, lang vóór dat de aartsvaders uittrokken. Een wijze van denken, die we terugvinden, zelfs in zeer primitieve gemeenschappen, ook nu nog. Het gevoel van machten, die met elkaar verbonden zijn en die misschien ergens één en hetzelfde zijn en toch verschillende facetten van zijn en van werking vertonen. Dat kunnen we net zo goed terugvinden bij de Voodoo als in de christelijke kerken, of in de Islam, of misschien in een of ander filosofisch systeem. De enige denkwijze, die zich daar niet helemaal mee bezig houdt is het Zen. Het Zen stelt U een vraag, vaak de onmogelijke vraag. Het dwingt U erover na te denken, of er een antwoord mogelijk is.

Mijn conclusie is: Mens, spreek niet over een Heilige Drievuldigheid en houdt je niet bezig met het afzonderlijk benoemen van De Vader, De Zoon en De Geest en het bepalen, van wat ze wel en wat ze niet betekenen, van wat ze wel of wat ze niet geweest zijn. Vraag je eerst eens af, wat "leven" is. Probeer de kracht te vinden die in het leven bestaat. Probeer eens door

te dringen in dat geheimzinnige, verborgen bereik, wat zelfs voor de knapste psycholoog en psychiater niet te benaderen is, dit vreemde, dat men dan misschien de "ziel" zou kunnen noemen. Begin niet met Uw eigen onsterfelijkheid voorop te stellen als een zekerheid, indien U verder wilt gaan, maar begin te begrijpen, dat ergens, zo er een onsterfelijkheid is, deze is Uzelf verborgen is. Stel Uzelf vragen, accepteer geen antwoorden, pretendeer niet, dat U de antwoorden hebt voor anderen. En dan misschien zult U ontdekken, dat Uzelf een driedigheid bënt. De mens, die leeft in de wereld en probeert als een gewoon mens in de wereld ergens bij te horen, ergens bij te passen, de mens, die droomt en in zijn dromen veel machtiger is en veel juister alles weet dan hij in de werkelijkheid ooit presteert. En daarnaast een geheimzinnige verwachting van onsterfelijkheid, die hem temidden van een wereld van sterfelijkheid voortdurend handhaaft. Het gevoel, dat het niet afgelopen kan zijn met de dood, het gevoel, dat je behoort tot iets anders. Dat zijn drie facetten van de mens. Een drieëenheid. En zo kan ik een drieëenheid construeren overall. Maar de constructie betekent nog niet, dat zij een werkelijkheid is. De werkelijkheid scheppen wij zelf.

Ik geloof, dat er een God is, die ons geschapen heeft. Maar ik ben er van overtuigd, dat elk beeld, dat wij van die God ontwerpen, door óns geschapen is. Ik ben er van overtuigd, dat de totale eenheid niet door ons te beseffen of te benaderen is. Ik ben er gelijktijdig van overtuigd, dat het verdelen van die eenheid, waardoor we proberen, brokstukken binnen ons bereik te brengen, de grootste dwaasheid is. Omdat we door het brengen van scheidingen en grenzen in de functie van de totale scheppende kracht van de Oneindig Eeuwige onszelf suggereren, dat we ermee kunnen praten in plaats van te groeien naar het Onbekende, totdat wij in staat zijn het te erkennen voor wat het is. Wanneer je jezelf antwoord geeft en je meent: dit is juist, dit moet onaantastbaar zijn, ontnem je jezelf het recht en de mogelijkheid te zoeken en te vragen. En het is door zoeken en vragen, dat de mens groeit, dat de geest groeit en inzicht krijgt. Het is door zoeken en vragen, naar ik meen ook, dat wij de werkelijkheid van God kunnen ontmoeten

En dat is mijn inleiding en wanneer U daar dadelijk commentaar op hebt of vragen, dan wil ik daar, na een korte pauze, graag op ingaan. Ik dank U voor Uw aandacht en o ja, ik moet zeggen voor Uw aanwezigheid ongeacht de ongunstige omstandigheden - dat hoort er ook bij. Ik kan U verzekeren overigens wanneer U in dezelfde toestand komt te verkeren, waarin ik thans verkeer, kunt U hoogstens uitglijden over Uw eigen gedachten, maar nooit meer over sneeuw en ijs. Misschien is dat U een troost.

D I S C U S S I E

Zo, vrienden,

Ik hoop, dat U zich in de pauze weer een klein beetje hebt kunnen ontspannen van alle moeite, verveling en luistererij en dan zullen we nu eens verder gaan met de vragen en opmerkingen, die U te berde wilt brengen.

x Drie korte vragen, die toch wel bij elkaar horen. : Wat bedoelt U met een kosmische God? Had die Jezus contact met de door U bedoelde kosmische God? En wat is de taal er Engelen, is dat een kosmische taal?

- Ja en dat laatste is dan een teleurstelling voor U, daarom zal ik dat nog even bewaren. Onder een kosmische God versta ik dus: niet een wezen, dat een deel van het kenbare Al of eventueel niet kenbare Al beheerst, maar de Kracht, die dus ALLE DINGEN beheerst, al het zijnde, al het bestaande. Vandaar de term kosmische God om de omvattendheid van die godheid aan te duiden. Het is overigens niet een term, die van mij stamt, hij is meerdere malen ook in de moderne filosofie over God gebruikt.

En in de tweede plaats: Heeft Jezus contact gehad met deze kosmische godheid? Dat is moeilijk te zeggen. Zeker is, dat de mens Jezus op een gegeven ogenblik zichzelf als het ware ter zijde heeft gesteld en is gaan werken als een - zeg maar - instrument van iets anders. Is dat andere die totale kosmische godheid geweest of is het misschien een deel daarvan, is het misschien dus iets, wat speciaal bij de aarde behoort. Het is moeilijk om hier een uit-

spraak te doen, maar aangezien wij dus dergelijke leringen ~~en~~ - en nu denk ik dus niet direct aan het verlossingsprobleem, maar ik denk vooral aan de lering die de mensheid de kans geeft om een stap verder te komen - op meer planeten gebracht is. Dat kunnen we dus wel constateren, al is hij daar dan ook niet christelijk en zijn de symbolen misschien wat anders, moeten we ~~inxi&dx&xx&g&xx&i~~ wel aannemen, dat hij in ieder geval iets heeft uitgedrukt en in verband is geweest of in verbinding heeft gestaan met iets, dat zéér groot is, wat dus minstens een melkwegstelsel omvat. Of dit de werkelijke kosmische god is geweest, ik weet het niet. Ik weet wel, dat het een macht is, zó enorm hoog en groot, dat ze voor ons rustig als god kan gelden. En dat is dan weer een geloofsartikel, want bewijzen kan ik dit niet, maar als U bij ons komt, zult U althans een deel van de door mij genoemde feiten, zoals de leringen, die ook leiders zijn gebracht, het denken in een bepaalde richting, het verkondigen van een liefdes-, een verbondenheidsprincipe op andere planeten, dat zult U kunnen constateren. En wanneer een dergelijke gelijkheid bestaat in een deel van de ruimte, een groot deel van de ruimte, dan meen ik daaruit toch de conclusie te mogen trekken, dat we te maken hebben met een invloed, die aanmerkelijk groter is dan door ons bevat kan worden.

En dan het laatste: Is de taal der Engelen een kosmische taal? Neen. U weet, dat in bepaalde religieuze gemeenschappen de mensen zich opwerken tot een zekere vorm van histerie en beginnen, onverstaanbare klanken uit te stoten. Deze klanken werden en worden vaak de taal der enegelen of iets dergelijks genoemd. De term: Taal der Engelen is het laatst nog in gebruik bij de Holy Roars, ~~waarin dit spraken~~ een negergemeenschap, waarin dit profeteren dit spreken in tongen voorkomt, maar ook in de oude christengemeenten kwamen dergelijke verschijnselen voor.

x Als je het Onnoembare aanspreekt met "Vader" en jezelf als één met Hem voelt (de Zoon) waarom sprak Jezus dan niet van de "Moeder" in plaats van de "Heilige Geest"?

- Weten wij, of Jezus heeft gesproken over "De Heilige Geest"? Ik neem aan, dat dit een term is, die pas later is ingevoegd. "De Geest" is een term die wel gebruikt wordt in de oorspronkelijke aramese evangeliën. En zoals U weet, enkele zijn in het grieks, twee zijn er in het aramees geschreven. En in het grieks vinden we wel weer de "Heilige Geest", maar daar betreft het weer niet de oudste geschriften en het is heel waarschijnlijk, dat die term "Heilig" is ingeslopen in de periode van de Byzantijnse monnikenregering, toen de Keizer eigenlijk het werktuig was geworden van een kerkelijke organisatie. We kunnen dus niet zeggen, dat Jezus heeft gesproken over "De Heilige Geest". De term "de Geest" echter werd in het joodse volk en ook in andere volken zeer veel gebruikt, om duidelijk te maken, dat een ánder wezen dan het "ik" van de mens zelf dóór deze mens actief was of sprak. En dat noemde men dan "de Geest Gods" of van De God, of van een godin soms ook en we weten ook, dat heel veel mensen gebruikt werden als spreekbuizen. Je had b.v. in Babylon de hogepriesteres van Ishtar, die dus bij bepaalde gelegenheden ook in een trance kwam en dan in een van de sigguraths, dus in een speciaal vertrek, profeteerde. Zij was dan op dat ogenblik Ishtar, Ishtar sprak door haar. En in die toestand schijnt zij ook hele vreemde dingen tot stand te hebben gebracht, waaronder levitatie schijnbaar een der meest voorkomende verschijnselen is geweest. In déze zin neem ik dus aan, dat Jezus oorspronkelijk sprak over "de geest" die vaardig werd, niet over "de Heilige Geest" en dat men dit "heilig" er eenvoudig aan heeft toegevoegd, omdat dit paste in de kerkelijke denkwijze, die, laten we dat niet vergeten, eigenlijk reeds sedert het optreden van Paulus een steeds sterker autocratief karakter kreeg.

het zoeken naar macht, een zekere heerschappij, met welke bedoelingen, goed of kwaad dan ook schijnt aan elke organisatie eigen te zijn en in de kerk blijkt dit dan wel een heel belangrijke rol te spelen. Vooral wanneer wij ons realiseren, dat die machtsstrijd reeds in het jaar 300 na Christus, zo groot is, dat er keizers, pausen en tegenpausen zijn en dat eerst in een concilie een oplossing wordt gevonden daarvoor. Er zijn heel veel leerstukken, waarvan je je afvraagt, waarom ze tot stand zijn gekomen en wanneer wij b.v. zien naar de verkonding van de onfeilbaarheid van de paus, zo blijkt deze eigenlijk plaats te vinden in een tijd, dat de redelijke kritiek op het geloof toeneemt. D.w.z. dat de mens het gewoon met zijn redelijk denken wil gaan vergelijken en dan is er behoefte aan een absolute autoriteit. En prompt wordt

de paus onfeilbaar, voordien was hij dat niet, was hij alleen de "oudste" "inter-pares", de oudste bisschop, de belangrijkste bisschop, omdat hij de zetel van Petrus bekleedde. Ik geloof dus, dat het heel erg moeilijk is, om concrete antwoorden te geven, maar je zou dus kunnen zeggen, dat Jezus niet over "de Heilige Geest" heeft gesproken, maar wel over het begrip "Vader".

En dat "Vader" dat kan ik begrijpen, omdat vader in de oude gemeenschappen niet alleen degeen is, die je lichamelijk heeft voortgebracht, maar vader is de heerser over het gezin. De vader is dus de man, die als het ware de stam zelfs regeert. Denkt u maar aan het begrip "aartsvader", hoewel de aartsvaders in feite meer leken op sheiks met een stam onder zich en daarmee ook tegenover iedereen, zelfs de minste van hun gezindte - gezin - verantwoordelijkheid droegen. Ik meen, dat Jezus het begrip "vader" in deze zin heeft gebruikt, zeker, wanneer wij ons realiseren, dat zelfs nog in Jezus' tijd, de slavenpraktijk bestond, het doorboren van het oor, zoals u misschien weet. Dat gebeurde op de drempel van het huis, waar je toe ging behoren. En vanaf dat ogenblik was ook de meester, zodra je een verzoek had aan hem of bescherming nodig had, "Abbas", dus vader. Ik meen, dat je daaraan de conclusie kunt verbinden, dat het begrip "vader" dus niet met het begrip "moeder" als doen geboren worden te maken had, maar dat het te maken had met een horigheid en gelijktijdig een verbondenheid, waarbij de vader verplichtingen heeft tegenover degenen, die hem zo noemen en omgekeerd men gehoorzaamheid verplicht is áán de vader, omdat hij de gezaghebbende is. Ik meen, dat het daaruit voortkomt. En dan begrijpt u dus, dat hier de geest niet beschouwd kan worden als moeder, maar eenvoudig beschouwd moet worden als invloed, als inwerking. Ja, de moeder is inderdaad in bepaalde esoterische systemen wel gebruikt, er is zelfs een sekte geweest zeg maar tussen 700 en 850, waarin men niet sprak over de vader, de Zoon en de Heilige Geest, maar over de Vader, de Moeder en de Zoon. En dat had weer te maken met de wijze, waarop men het leven en het geloof bezag. Is dit voldoende?

x
- Ik vindt het wel een beetje paternalistische voorstelling.

Het is misschien een paternalistische voorstelling, maar laten we eerlijk zijn. Elke godsvoorstelling is gebaseerd op een zeker paternalisme en dat is begrijpelijk. De mannen zijn altijd degenen geweest, die in de maatschappij de zaak draaiende hielden. Dat zij daardoor een macht aan zich hebben getrokken, die misschien veel verder gaat en die een miskennis van de vrouw vormt, dat mogen we toegeven, maar daarmee wissen we het feit niet uit. De man was de jager en degeen, die de vijand moest verdrijven, de vrouw was degeen, die zorgde voor zeg maar het huishouden en ook voor de landbouw. En dit patroon is eigenlijk voortdurend verder voortgezet. De vrouw kan soms een bijzonder groot recht hebben, denk aan de Egyptische samenleving ten tijde van de versmelting van de twee kronen, van de twee rijken dus, of denk b.v. aan de plaats van de matron de moeder, de oudste vrouw dus in het huis in Rome. De vrouw had wel degelijk een eigen rijk en een eigen recht. Maar, haar zorg was die voor het nageslacht en voor het huis en voor de man de strijd met de wereld daarbuiten. En zo komt men er toe, de man te zien als voor de hele wereld belangrijk, terwijl de vrouw belangrijk is binnen haar eigen terrein. En daaruit vloeit dus ook weer voort, dat men de godheid aanspreekt als mannelijk, als beschermer onder meer. Men zoekt de beschermer in de godheid over het algemeen. Dat men van de godheid verwacht, dat hij álle dingen zou kunnen beheersen en dus mannelijk is. Denkt u b.v. maar aan de germaanse leer. U hoort daar betrekkelijk veel over Loki als de slechte godheid, ~~xxxxxx~~ Baldur, de zonnegodheid enz. maar wat hoort u eigenlijk over Frya, de moeder van de godenzonen en van de Asen? Daar hoort u heel weinig over. En als u zo verder gaat, zult u zien, dat het zo overal elders is, tenzij - en dat vinden we in het Oosten meer dan in het Westen - de vrouwfiguur een dubbel karakter krijgt. Ik had het daarnet over Ishtar. Ishtar bestaat in twee facetten, de lieflijke en de verschrikkelijke. Ze is in de vorm van de lieflijke brengster van vruchtbaarheid, als de verschrikkelijke is ze de heerseres van de strijd. En ik geloof, dat dat ook niet zo dwaas is, omdat de vrouw inderdaad veel met de strijd van de mannen te maken heeft. Zij is het heel vaak, die een bepaalde gebiedsuitbreiding wenst of een zekere bescherming probeert af te dwingen en daardoor strijd entameert. We kennen dat trouwens ook bij Kali, misschien meer bekend. Kali komt dus voor als de lieflijke, de brengster van leven en geboorte, maar wordt daarnaast aanbeden als Kali-Durga, de Kali van de chaos ~~xxxx~~ eigenlijk, de Kali van de dood.

En deze tweeledigheid van de vrouwenfiguur treedt heel veel op. En in een dergelijk geval is zij ook de gelijke van de man. Maar zodra de goding eigenlijk een functie heeft, waarbij zij huisvrouw is, dan is zij de ondergeschikte geworden, eenvoudig, omdat de functionaliteit van de man dan nog steeds de wereld omvat, terwijl de godin zelf haar huiselijke zorgen heeft. Zelfs Juno heeft het huis der goden in orde te houden, terwijl de oude Jupiter in vele vormen slippertjes maakt, niet waar? Nu kunt U zeggen, ja, maar wij zijn het daarmee niet eens, U heert misschien gelijk, er zijn beschavingen geweest, waarin men de vrouw in de eerste plaats stelde, de matriarchaten, die bestaan hier en daar nog. En de godenleer van die matriarchaten zal oorspronkelijk, naar ik aanneem, het godsprincipe als vrouwelijk hebben aangesproken. Maar, omdat in de geheel wereld die mannelijke wereld overheerst heeft, zien we zelfs dáár tegenwoordig ~~die~~ ^{die} hoofdgod als mannelijk optreden, bijna altijd als mannelijk, excuseer. Er zijn nog drie of vier uitzonderingen. ik hoop, dat dat voldoende is?

x Ligt die overal terugkerende drieëenheid niet in de onvermijdelijke verhouding tussen Schepper (vader), Schepping (moeder), bewustwording van de schepselen (zoon)? Is dit niet ook vergelijkbaar met Kracht (vader), Veld van Inwerking (moeder), Trilling of Toon of Licht (Zoon)?

- Ja, men kan dus elke willekeurige drieëenheid construeren, maar, zoals ik in mijn inleiding ~~he~~ ^{heb} geprobeerd duidelijk te maken, zijn dit "constructen". Dit zijn dus verklaringen, die wij gaan vinden, wanneer we eerst een denkbeeld van de drieëenheid hebben. Het feit, dat men dus die drieëenheid éérst ziet als een scheiding van drie samenliggende, samenbehorende facetten van de godheid is daarmee dus niet uitgewist. En wanneer we ons realiseren, dat in het leven van de mens de jeugd, dus het kind-zijn zonder verantwoordelijkheid, het mens-zijn mét verantwoordelijkheid en het oud-zijn, het geven van lering dus, zoals dat vroeger was, tegenwoordig staan wij in trek, maar vroeger was het het doorgeven van de leringen van het geslacht- dat dit dus eigenlijk ook een drieëenheid is. En ik geloof, dat je die ritmen van het leven ergens terugvindt wel in dat begrip drieëenheid. En dan kun je daar dan spreken van moeder of vader, maar dat zijn toch, naar ik meen op zichzelf termen, die bepaald worden door de beschaving. Ik zou het zo willen zeggen: de formalistische uitdrukking van eengodsdienst of een geloof wordt bepaald door het maatschappelijk milieu, waarin zij zich manifesteren, terwijl dus de godsdienstige werking op zichzelf het milieu stimuleert, maar gelijktijdig door het milieu bepaald blijft.

En als U dat eenmaal door hebt en dus niet denkt, dat de godsdienst iets van buitenaf is, maar realiseert, dat het een besef is, dat door een maatschappij, door een milieu, door een samenleving in een bepaalde vorm wordt gezet, dan denk ik wel, dat U ook verder kunt komen daarmee. Dat U dan gaat begrijpen, dat de benoeming en de vraag, of we dat met mannelijk of vrouwelijk moeten aan spreken, niet zo belangrijk is. Want als je in de geest komt, dan is er dus het verschil van seksualiteit niet. Er is een verschil misschien van bewustwording en dat kun je dan nog niet eens uitdrukken in een verschil in bewustwordingswaarde, maar dus alleen in vorm, vooral de emotionele achtergrond van de bewustwording, maar verder kom je eigenlijk niet. En dan zeg je dus: ja, in de geest is dat er eenvoudig niet. In een maatschappij, waarin de man nog steeds wordt beschouwd als dominerende factor - neemt U mij niet kwalijk dames, 't is maar formalistisch, U bent het nekje, waazonder het hoofd niet draaien kan - maar dan is het dus duidelijk, dat de godheid als mannelijk wordt aangesproken. Het meest juiste zou natuurlijk zijn HET. Vandaar dat ik ook de voorkeur geef aan de Oneindige, die men als Hét oneindige Eeuwige zou kunnen omschrijven, omdat de oneindigexxixx in het oneindige zich enige ons kenbare uiting.vindt.

x Ja, maar dan bent U toch nog langs mijn vraag heengegaan.

- nou, dan gaat U er rustig verder op in.

x Het gaat mij eigenlijk hier om. Is het niet zo, dat wanneer je - en dat kun je natuurlijk niet helemaal weten - maar wanneer je inderdaad uitgaat van de gedachte, dat er een Schepper is, die een schepping scheidt, dat je dus als een van de schepselen van die schepping de iegen ervaring hebt van zekere mogelijkheden van bewustwording, dat dát een - om zo te zeggen - onvermijdelijke en impliciete eenheid is, die nimmer weg te redeneren valt dan

- nu moet U mij niet kwalijk nemen, dat ik doorvraag. U stelt, nou vraag ik: waarom, waarom stelt U dat?

Nou, omdat dat een ervaringsfeit is.

Als het een ervaringsfeit is, is het een persoonlijk feit.

Ja.

Een persoonlijk feit kan een interpretatie betekenen van algemeen gelden de feiten, maar is nooit een definitie daarvan.

Nee, ik zeg ook niet dat.....

Juist, nu gaan we wéér verder. En nu zegt U dus, voor mij, dat moet je er dus nadrukkelijk bijzeggen - voor mij is die drieenheid impliciet, dus die ligt vast in het bestaan. En nu zeg ik op mijn beurt: dat kan persoonlijk zo gesteld worden, maar nimmer algemeen. Wanneer wij nl. uitgaan van een godheid, die niet slechts alle dingen schept - want dat zou betekenen, dat er buiten die godheid iets groter bestaat, waarin geschapen wordt - houdt mij ten goede- maar de god in zichzelf schept - mijnentwege zegt U daarvoor: denkt en in stand houdt in het denken - dan is dus deze scheiding er niet. Zelfs de scheiding, die wij zien tussen onze persoonlijkheid en God kan uit het goddelijk denken vóórkomen, maar is geen feit. Het si slechts een afwegen van verschil- lende facetten van de totaliteit ten aanzien van elkaar, waardoor die totali teit uitdrukking vindt. En dan heb je dus geen drieenheid nodig, dan kun je spreken over een absolute veelheid, wanneer je uitgaat van de facetten of over een absolute eenheid, wanneer je uitgaat van de zeg maar de denker van de droom of schepping.

Dus, met andere woorden, erkent U niet de geldigheid van de Hermetische leer.

Neen, ik erken die geldigheid dus niet als een algemene waarheid. Ik erken de Hermetica als een uitdrukking van de menselijke benadering van het leven. En daarmee ongetwijfeld ook van de schepping, de schepper, de scheppende kracht. Maar het is een menselijke benadering. En wanneer we de hermetica ontleden, - het zou ons te ver voeren om dat hier geheel te doen -, dan komen we tot de conclusie, dat een groot gedeelte van de hermetica rationalisatie is, dus een aanpassing van het denken aan onvermijdelijke verschijnselen, zonder dat men daarvoor zijn oerdenken hoeft prijs te geven, terwijl daarnaast een reeks stellingen worden geponeerd, die wél door feiten bewezen worden, maar waarbij de zekerheid niet bestaat, dat de stelling en het daaraan ontleende feit beide absoluut verbonden en waar zijn. Zoals we op het ogenblik in de wetenschap zeker nog bepaalde formules bestaan, die zeker niet absoluut zijn, maar die gebruikt worden voor de benadering én verklaring van feiten, die zonder deze onverklaarbaar zouden zijn, ofschoon een verder gaan van de wetenschap duidelijk maakt, dat dergelijke formules hun totale geldigheid, die men ze toekent, voortdurend meer zullen verliezen, naarmate meer feiten bekend worden. 't lijkt mij, dat je dit ook met de Hermetica krijgt.

Laten we een ding niet vergeten. De Hermetica is ontleend, naar men zegt aan de werken van hermes Tresmegistos. Deze Hermes heeft nooit bestaan. De werken, aan hem toegeschreven strekken zich uit over een tijdspanne van ten minste driehonderd jaren en het teruggrijpen naar de Egyptische tijd, dat vanuit deze werken meerdere malen gebeurt, blijkt niet door alle feiten gerechtvaardigd te zijn. Er moet worden aangenomen, dat een groot gedeelte van deze boeken in feite door verschillende schrijvers is geschreven, maar dat zij - om welke reden dan ook, - daaraan de naam Hermes als originator hebben verbonden. Dan kunnen we verder constateren, dat een deel van deze Hermetica is gebaseerd op, maar niet identiek met, Egyptische geheimelingen en het blijkt ook later, dat deze geheimleer in een andere vorm - o.m. ook in de Indische wijsheid een rol gaan spelen. Dus, wanneer U zegt: die Hermetica, dan zeggen we hier iets betrekkelijks, iets menselijks, niet iets absoluuts. Nu kan ik U dus wel een paar dingen citeren hierover en dan hoef ik me niet alleen aan die bekende plaque te houden die in dat priestergraf is gevonden: zoals 't boven is, zo is het beneden enz. dat is allemaal heel aardig, maar dan kan ik met evenveel gemak grijpen naar Thoth, die in de Hermetica ^{vreemd genoeg} in dit verband als Hermes-Thoth wordt aangesproken, waarbij dus weer het begrip Hermes met Thoth- de god van wijsheid - is verbonden dan spreken we dus over het werkelijk geheime boek van Thoth, waar in het begin staat: Zo gij niet uzelfen verliest en leest het eerste blad, zo kent gij alle dingen tussen hemel en aarde. Gij zult bevelen de geesten, de dingen, de stoffen en niemand zal Uw woord betwijfelen. En zo gij verder gaat, ik zeg U, gij zult kunnen vernoetigen en voortbrengen, zoals de goden. Dat is dus het begin van het

boek Thoth. Overigens dus ook weer een versie, die dus ook pas tot stand is gekomen - vermoedelijk, het is niet precies te dateren - maar in het jaar 230 kan 240 ook geweest zijn.

Maar dus niet in de oude Egyptische tijd?

Dat is dus niet in de oude Egyptische tijd. Dit boek Thoth is pas toen geschreven. En de versies, die er nu van in omloop zijn, zijn vreemd genoeg weer een verminking van het oorspronkelijke geschrift, op een of andere wijze in de Kurpfalz geschreven, dus in Duitsland en wel in de periode van 1640 ongeveer. En zo is het met heel veel van die geschriften. Het is dus heel erg moeilijk om te zeggen, het is absoluut. Maar wanneer ik spreek over God en over de drieenheid, dan probeer ik het Absolute te benaderen. Dan heb ik het niet over de systemen, die je hanteert, om voor jezelf het begrip God en daar mee bepaalde krachten, die daarin verscholen liggen ook voor de mens, hanteerbaar te maken. Ik maak dus een nadrukkelijk onderscheid tussen het werktuig en de kracht.

Ja, dat maak ik ook! Maar nou begrijp ik eigenlijk niet, waarom er een verschil van mening wordt gesuggereerd, want dat zit er helemaal niet in.

Als ik spreek van een kracht - ik geloof dat dat een van de beste uitdrukkingen menselijkerwijs mogelijk is om het goddelijke te benoemen, dat het een oerkracht is, maar als je dan ook aan een kracht denkt, dan ligt daar in principe in, dat een kracht werking heeft. Maar een kracht kan alleen maar weken, als het een veld van inwerking heeft.

Dat is heel aardig gezegd. Wanneer U kracht definieert op mechanistische wijze, dan heeft U absoluut gelijk. Wanneer U kracht eenvoudig als bestaande potentie aanspreekt, is er geen noodzakelijkheid, om een bepaalde werking te veronderstellen. Ma.w., hetgeen U verbindt aan kracht, is gebaseerd op het scheppen van een analogie, ontleend aan de aardse technische wetenschappelijke erkenning. Maar dat betekent gelijktijdig, dat u dus voor het begrip van de Oneindige de bepalingen van Uw eigen aardse wetenschappelijk herkennen als geldend stelt. En dan zeg ik op mijn beurt, dat is een werktuig, maar dat is dus niet de kracht zelf of een benadering ervan en, zo U "de kracht" hier toch nog een te suggestief woord vindt - excuus dat ik dat gebruikt heb - wil ik hier graag terugvallen op de Oneindige God, de Eeuwige of wat U maar wenst. Mits wij maar begrijpen, dat je de godheid niet bepalen kunt en de werking daarvan in analogieën volledig vast kunt leggen volgens een zuiver menselijk denken.

O, dat geloof ik onmiddellijk.

En dan is hier dus geen verschil van mening, maar is er wel een verschil van poging tot benaderen. Dan zijn we daarmee misschien weer verder, om naar een volgende vraag te gaan kijken.

Dit was de laatste vraag.

Is iedereen het daarmee eens? U kunt nog verder vragen, als U wilt.

De moeilijkheid ligt hier, voor mij althans, dat wij als mensen steeds weer zoals U dat dan genoemd heeft, mechanistisch voorgestelde voortkomen, kracht, veld van inwerking.

Ja, dat is natuurlijk aardig, maar - ja ik wil er niet te ver op ingaan - als ik zeg : kracht en U zengt veld van inwerking, waardoor dus de werking kan ontstaan, dan zegt U dus, dat er iets is, waarop de kracht inwerkt.

Ja, die moet eerst geschapen worden uit de oerbron.

Ja, maar dan is dus de kracht niet de oerbron.

Jawel, die komt uit de alpotente

Dan kom ik dus met de geprojecteerde drieenheid en dan zit ik in feite weer bij het Hindu-denken, waar dus uit Brahman

Ja, precies

Brahma, Vishnu en Shiwa voortkomen. En U ziet, dat we hier dus eigenlijk het grote verschil krijgen - mag ik misschien even verder praten, ik denk zo, de meesten van U zijn toch al moegepraat of te moe om te vragen misschien - maar dat je dus eigenlijk hiermee te maken krijgt.

De mens ontleedt de godheid, de oerkracht. Hij verbindt aan die oerkracht een reeks voorstellingen, die menselijk zijn. En deze men elijke veronderstellingen stelt hij als regels voor de benadering van de oerkracht. En ik meen, dat we daar een fout maken. Ik geloof, dat onze behoefte om het onbekende te gebruiken ons er toe kan brengen om bepaalde regels te stellen, waaronder de kracht kenbaar wordt. Maar we moeten begrijpen, dat dit een werkwijze is, er is geen

constatering zonder meer. Het is het gebruikmaken van een formule om een resultaat te krijgen. En de mens, die deze resultaten wil verkrijgen, die zal dat op zijn eigen wijze moeten doen. En ik heb mij ook zeker niet verzet - dat wil ik uitdrukkelijk hier stipuleren - tegen het gebruik van dergelijke methoden wanneer het er om gaat, een werking te krijgen. Ik heb mij slechts verzet tegen de dogmatiek, die een eenmaal met feiten aantoonbaar hanteerbare stelling tegen de absolute zekerheid. Dat is een van de fouten, die, zoals U weet, meer op deze wereld is gemaakt. Heeft men niet eens iemand gedwongen om te ontkennen, dat de aarde draaide? Heeft men niet geprobeerd om iemand te dwingen terug te nemen, dat de aarde draaide om de zon en niet de zon rond de aarde? En heeft men soms geen grote strijd gestreden tegen iemand, die beweerde, dat de aarde geen grens had maar rond was? Heeft men niet op duizenderlei wijze voortdurend geprobeerd iemand aan te vallen en belachelijk te maken, omdat hij een andere formule hanteerde? En ik ben bang, dat dat juist hetgene is, dat wij in een geloof tegenkomen. En als ik nu even een klein beetje af mag wijken van het oorspronkelijke onderwerp - heb ik Uw toestemming, ja? Fijn, nou ja, als U het niet had gegeven, had ik het wél gezegd (hilariteit) Kijk eens, wanneer ik hier kijk naar de christelijke kerken, dan zie ik daar een horde - ik kan het niet anders uitdrukken - van verschillend gelovende mensen. En wanneer je ziet, wat de verschillen zijn in hun geloof, dan is het de interpretatie van een enkele letter. Maar wat is de kern van dat christelijk geloof? De kern ervan is de liefde voor de medemens. Dat is het gevoel, dat je werkt niet alleen voor jezelf, maar voor iets anders. Die mensen zouden allemaal samen moeten werken. Want is het nu belangrijk, of je een beetje meer de nadruk hierop of daarop legt, of je de ene vertaling of de andere gebruikt? Is het erg belangrijk, of je nu de gelijkenissen zus of zo interpreteert? Ik geloof het niet. Ik geloof, dat het belangrijk is, de essentie, de levende essentie, die daaruit voortkomt. En wat meer is, ~~het blijkt dat de mens die~~ ^{het blijkt dat de mens die} ~~in mystieke~~ ^{in mystieke} zin zelfs, komt tot een beleving van deze grondwaarde van het christendom allemaal zogenaamd onmogelijke of onnatuurlijke verschijnselen, om zich niet ontstaen. Dan zie je pas, dat het geloof betekenis heeft. Dan zie je, dat dat geloof niet door de formule bepaald wordt, maar door de wijze, waarop je in jezelf ervaart, aanvaardt en tot uiting brengt. Het vreemde is, dat zelfs nu nog, zeer eenvoudige priestertjes zijn, die niet veel afweten van theologie misschien en die met moeite nog zover zijn gekomen, dat ze een latijns briefje kunnen lezen, dat erdomineertjes zijn, die te weinig weten om als theoloog helemaal aanvaard te worden, maar die de handen opleggen en de mensen genezen. Die op de een of andere manier gekke dingen tot stand brengen. Mensen, die geloven. maar hoe vaak hoor je, dat de man die vecht om de definitie van de begrippen, de theoloog, de man, die de wetten tot stand probeert te brengen die wonderen doet

Zelfs wanneer wij horen over de reizen van Paulus, dan is het zeer eigenaardig dat Paulus eigen velen wonderen doet, dan gegeven, die bij hem is, een zekere Timotheus. Wanneer je je die dingen realiseert, dan zeg je: ja maar mensen, het gaat niet om het definieeren van god, het gaat om het beleven van god. En wanneer je begint met de vraag: is er een heilige drievuldigheid en je gaat er over vechten en je zegt: ja maar, dit is het belangrijke, of ja, maar dat mag je niet erkennen, dan bega je een grote fout. want de waarheid is niet of er al of niet een drievuldigheid is, voor mij is de waarheid, dat er een "kracht" is: God. Hoe die definieerbaar is, ik weet het niet. Laten we eens beginnen met toe te geven, hoe weinig we weten. Laten we beginnen met toe te geven, hoezeer we vervlochten zijn in ons bestaan, in ons denken, door opvoeding als mens, door beperktheid en eenzijdigheid als geest misschien, met allehand tradities. Hoe wij een mythos voortdurend in de plaats stellen van de feiten, omdat de mythos ons dierbaar is, om welke reden dan ook. De mythos van de democratie, de mythos van het Kerstgebeuren, of de mythos van de herrijzenis, zijn ze niet allemaal precies hetzelfde? Ze zijn een aannemen van een grondbegrip, dat op zichzelf waardevol is, maar zodra we dit postuleren als feit en niet als een beleefbaarheid van onsuit, waarbij de feitelijkheid niet belangrijk is, dan verliezen we de mogelijkheden, die daar voor ons liggen. Drievuldigheid, drie-eenheid, de vader, de Zoon, de Geest. Natuurlijk, U moogt rustig verder gaan, het is ook niet zo belangrijk, wanneer U maar begrijpt, dat de Vader en de Zoon en de Geest een formuletje zijn, een symbool en niet méér. Dat ze niet de uitdrukking zijn van een oneindige werke-

lijkheid. Wanneer U gaat begrijpen, dat datgene, wat je als mens, als geest ziet als waarheid en werkelijkheid, niets anders is dan een luuhtspiegeling, die je misschien zelf voor een groot gedeelte mee hebt geprojecteerd, maar dat erachter de werkelijkheid ligt.

De mens wil graag reizen met een vaste bestemming. Je moet ze bij ons binnen zien komen. Zielen, die hun leven hebben gewijd aan het verdienen van de hemel en die daardoor vergeten hebben, om mens te zijn. En die nu plotseling komen te staan in een wereld, waarin het mens-zijn belangrijker is dan het schep pen van een pseudo-verdienste-verwachting, die het niet kunnen aanvaarden. Ik heb ze binnen zien komen. Ik heb ze zien komen, de mensen, die menen, dat God er zó uit moet zien. En die bij wijze van spreken lopen te kijken, of ze ergens een poort kunnen vinden, waardoor ze de hemel binnen kunnen gaan, waarbij een soort Sinterklaasachtige Sint Pieter met grote sleutels zwaait, want ze hebben het nooit anders geleerd. Die dingen zijn mythos, het zijn denkbeelden. En als je de onbelangrijkheid van het denkbeeld voelt en erachter probeert om zelf te zijn, dan kom je ergens. Het is niet zo belangrijk, wat je de mensen al denkbeelden geeft. Lieve mensen, mag ik een paar gekke dingen gaan zeggen?

Ja graag.

Er wordt in Nederland meer aandacht aan de bestrijding van verdovende middelen, dan aan bestrijding van verkeersmisbruiken. En toch is het aantal slachtoffers van verkeersmisbruiken veel en veel groter en neemt veel sterker toe. Er wordt in Nederland meer tijd besteed aan het bepraten van de democratische beginselen, dan aan het handelen in het belang van de medemens. En toch is het handelen in het belang van de medemens belangrijker, christelijk en democratischer dan het vechten over procedures. In procedures loopt de mens vast. Het is toch niet belangrijk, hoe Uw kerk heet en hoe U God noemt, of U nu zegt Allah, of U denkt over Jezus of over Mohammed of over Prins Siddharta. Is dat nou zo belangrijk. Is het belangrijk langs welke weg je iets krijgt of is het belangrijk, dat je de kracht vindt in jezelf om te leven om meer te zijn. Wie met een auto langs de weg zit, dan gaat hij toch ook niet, terwijl het pijltje aanwijst, dat er bijna geen benzine meer is, zeggen: ja, maar ik moet het alleen uit één bepaalde pomp hebben?

Dan zegt U, waar ik tanken kan, daar tank ik, ik moet verder. Wat is het geloof eigenlijk. Dan moet ik zeggen+ het gevoel van iets, dat meer is dan jezelf. Voor de mens niet de drijfveer, waardoor hij iets meer is dan een beest. En toch vechten de mensen erover. Als het niet van die pomp komt, kan het niet goed zijn. Laten we god maar een onbekende, een ongedefinieerde kracht blijven noemen, zolang we maar aanvaarden, dat hij bestaat en in ons werken kan. Zolang we maar proberen, om er iets mee te doen. Als U de lichtknop omdraait hier en de lamp gaat branden, houdt U zich dan bezig met de vraag, hoe de elektrische centrale in elkaar zit? Of met de vraag, of er licht komt? Wanneer U bezig bent over God, dan moet U niet proberen, die centrale te de finieren, dan moet U het licht proberen te vinden, dat is heel iets anders.

Ik kijk die wereld van U zo graag aan, weet U. Die wereld is een heel eigenaardige wereld en ik kan me zo echt voorstellen, dat de mensheid op zichzelf ook weer iets exceptioneels is, het komt niet zo vaak voor, dat er iets dergelijks ontstaat in het Heelal. Als je naar de mensen kijkt, dan worden ze allen gedreven, zodra ze geloven, dat er iets meer is dan zichzelf. En elke keer, wanneer ze die kracht vinden, en dat grenzeloze mogelijk zien worden voor zichzelf, dan beginnen gauw een stel artikelen en formules en verbodsbepalingen en geboden neer te zetten en dan is het afgelopen. wees realist. In de tijd, dat Mozes op de berg Sinai de geboden ontvangen heeft, geschreven op stenen tafelen, had het joodse volk nog geen schrift, dat in staat was die dingen uit te drukken. Er was nog niet eens een dergelijk joods schrift. dat is pas veel later ontstaan. Er was ook nog geen glyphisch schrift, dus een egyptisch schrift, dat misschien gebruikt zou kunnen zijn daarvoor, want ook het glyphisch schrift was nog niet zover ontwikkeld, dat je het daarmee uit zou kunnen drukken. De enige schriftsoort, die eventueel, maar ook voor die abstracties nog niet goed bruikbaar was, was het spijkerschrift, het eerste soort, en daarmee kon je getallen neerschrijven en enkele omschrijvingen, maar daarmee kon je toch niet ^{me}duidelijk maken: Ik ben de Heer Uw God. En toch zeggen de mensen: die wetten zijn belangrijker dan iets anders. Die wetten zijn belangrijk misschien, omdat ze iets weergeven van wat er in de mens leeft, maar het zijn menselijke wetten en geen goddelijke wetten. En daar hoeven we niet over

te veshten, zolang we voelen, dat die wetten ergens goed zijn. Het is niet belangrijk, waar de wet vandaan komt, het is belangrijk, of ik haar erken als iets, dat mij in mijn leven kan sturen en stuwten, dat voor mij belangrijk is.

Kijk, dat is nou een heel praatje. Ik zou het zo graag af willen breken. Niet het geloof, niet de tien geboden, U moogt gewoon de tien geboden en de twaalf artikelen en de vijf geboden en de hele bliksemse boel. Dat intersseert me niet. Als U zich eraan houdt, omdat ze voor U wáár zijn, dan kan ik alleen maar zeggen: U doet wat juist is. Maar ik heb er bezwaar tegen, dat U die d dingen dan verbindt met God en ze daardoor bindend wil maken voor iedereen. Neen, de mens heeft recht om te leven. Hij moet zó leven, dat hij zelf voelt, dit is goed. Niet een avontuur zonder einde, waarin het berouw een hoofdrol speelt. Maar werkelijk het gevoel: zó móet ik doen., want dit ben ik. Het si de kracht van het leven in mij. En als je zo leeft, dan mag je van mij zeggen dat het de Heilige Geest is, die je leidt, misschien heb je dan nog wel gelijk ergens ook, want het is een aspect van God, dat in je tot uiting komt. En dan kun je ze gen, dat je de wegen gaat, die de zoon je is voorgegaan. Dan heb je gelijk, want Jezus heeft niet geleefd volgens de regels der mensen maar volgens de regels, die in hém bestonden als waarheid. En hij heeft dat meermalen gezegd. En dan kunt U geloven aan een Vader, een kracht, waarin we geborgen zijn, waaraan we verbonden zijn, waaruit we bestaan. En hoe we dat omschrijven is niet belangrijk, wanneer we het beleven. Laten we een einde maken aan de mythos als zodanig. Laten we eenvoudig een streep trekken door al die grote zekerheden, die we niet nodig hebben. We hebben geen zekerheden nodig, we hebben een kracht van leven nodig, als mens en als geest. Met die kracht leven, dat is belangrijk

De wereld heeft U werktuigen genoeg gegeven, methoden, systemen, denk-wijzenleerstellingen van allehand soort. U kunt onderduiken in de gedaante U kunt onderduiken in de oude mystieke geschriften, U kunt zich bezighouden met Oud.Keltische wijsheden, of met het geloof van Indianenstammen of neger stammen ergens op deze wereld. het maakt geen verschil uit. Het is niet belangrijk, welk instrument ik gebruik. Het is belangrijk, dat ik mezelf ben. God heeft de mens, naar mijn denken, medegeschapen met al het andere. Pas wanneer de mens beseft, hoezeer hij deel is van al het andere en daardoor van die onbekende kracht God, zal hij volgens mij zijn bestemming benaderen. Dat is mijn geloof. Er zijn geen zekerheden, er is slechts het innelijk beleven. En juist om dat innerlijk beleven zo belangrijk is op de voorgrond te schuiven, zeg ik tot U: Er is geen drievuldigheid dan uit het menselijk denken voortgekomen, maar er is een kracht van leven, die verder gaat dan alles wat mensen weten. Laat die kracht in U leven, werk daaruit, werk daarmee. Dat is het einde van de preek.

Ja dat is natuurlijk vervelend, als iemand zo preekt, maar we hadden nog wat tijd over.

We gaan een rumoerig jaar tegemoet allemaal. Als U zich over de kleine dingen ergert en zorgen maakt, wanneer U zo'n ontzettende haast hebt, dan zult U er voor betalen. maar wanneer U durft leven uit de kracht en vanuit Uzelven durft te zoeken naar dat, wat waar is in Uw besef van die kracht, dan zal dit jaar snel voorbij zijn en niet zo kwaad, Dan zal het onheil op een of andere manier niet zo belangrijk zijn, dan zal U een denkbeeld van heil geboren worden, dan zult U gelukkig zijn. Want God is geluk. En geluk is niet God, wanneer het beperkt is.

Dat is, wat ik U voor dit jaar en zeker voor de komende tijd wil meegeven Wees geduldig en zoek het geluk, dat in Uzelven ligt, dat U verbindt met de wereld, blijvend geluk. En tracht de wereld in dat geluk te doen delen, zo goed ge kunt. Dan zult ge meester blijven van de vaak zo fatale tendenzen van 1971. Goeden avond.